

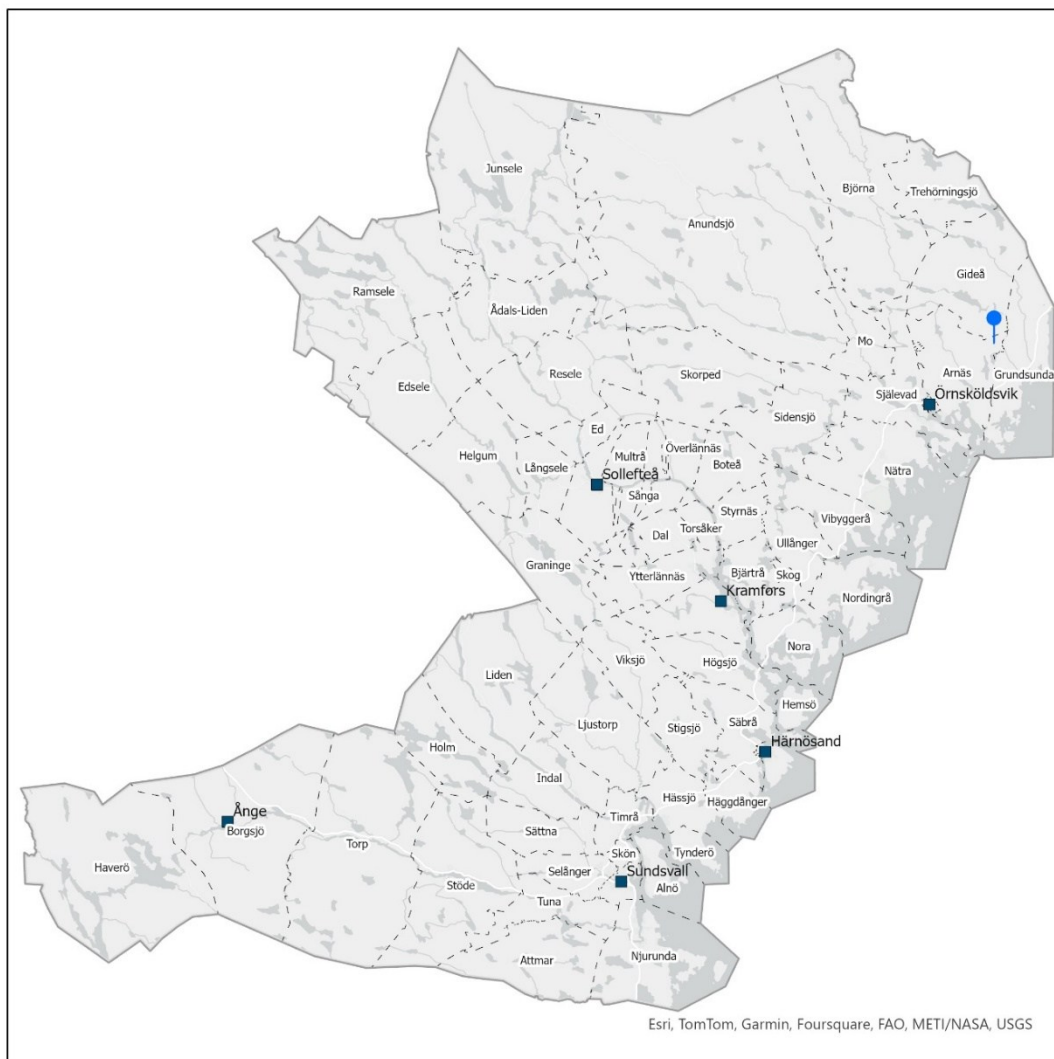
VÄSTERNORRLANDS MUSEUM

Arkeologisk utredning steg 1, inför anläggande av ILS-system vid Örnsköldsviks flygplats

L1936:3776, Eldsmark 7:1, Arnäs, Örnsköldsvik, Ångermanland,
Västernorrlands län

Rapport 2025:8
Fredrik Gustavsson

Figur 1. Utredningsområdet markerat med blå pin.

Arkeologisk steg 1 inför anläggning av ILS-system för flygplats

Rapport nr: 2025:8 Västernorrlands museum

Framsidesbild: Området, med ILS-system i bakgrunden.

Västernorrlands museum

Murbergsvägen 31

871 50 Härnösand

www.vnmuseum.se

ISSN 2000-0111

© 2025 Västernorrlands museum, Härnösand.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Kartor: Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, I2018/00090, © Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR)

Maps throughout this report were created using ArcGIS® software by Esri. ArcGIS® and ArcMap™ are the intellectual property of Esri and are used herein under license. Copyright © Esri. All rights reserved. For more information about Esri® software, please visit www.esri.com.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Syfte.....	5
Områdesbeskrivning	6
Tidigare utredningar	6
Topografi och naturlandskap	7
Områdets fornlämningsmiljö.....	10
Metod	11
Resultat	12
Steg 1-utredning.....	12
L2024:7609.....	12
Steg 2-lägen	13
Rekommendation.....	17
Tekniska och administrativa uppgifter	18
Arkivhandlingar.....	18
Referenser	19
Historisk karta.....	19
Bilaga 1. Fotolista.....	20

Sammanfattning

Med anledning av OX2 AB:s planer att, å Örnköldsviks flygplats vägnar, bygga ut flygplatsens ILS-system har Västernorrlands museum genomfört en arkeologisk utredning steg 1 i Arnäs, inom fastigheten Eldsmark 7:1. Arbetet inleddes med en översiktlig kartstudie som omfattade såväl historiska som moderna kartor. Efter förarbetet genomfördes en arkeologisk fältinventering.

Utredningsområdet bestod till stora delar av skogsmark med inslag av sumpskog och ungskog på markberett område. Utredningen resulterade i en fyndplats (L2024:7609). Tidigare känd var boplatsen L1936:3776, men inga nya fynd gjordes som kan relateras till denna boplats.

Geologin är sandig och siltig jord. Hela UO, med möjligt undantag av en sumpskog nära mitten av området, anses lämplig för steg 2. Högre schakttäthet rekommenderas i närheten av fyndplatsen L2024:7609 och boplatsen L1936:3776.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om tidigare okända forn- och kulturlämningar fanns inom utredningsområdet och i så fall dokumentera och avgränsa dessa. Utöver synliga lämningar skulle även steg 2-lägen med potential för att finna fornlämningar under mark pekas ut.

Resultaten från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i verksamhetsutövarens planering.

Figur 2. Översiktskarta med utredningsområdet.

Områdesbeskrivning

Tidigare utredningar

Det ungefärliga området för denna utredning har tidigare inventerats vid olika tillfällen. Första gången var i samband med utvidgningen av ekonomiska kartan för Bursjö och Gidböle 1961, av RAÄ. Vid RAÄ:S andragångsinventering i samband med kartans revidering inventerades Arnäs socken 1990. Vid de tillfällena dokumenterades en stenåldersplats (L1936:3776) samt en tjärndal (L1936:5743). L1936:3776 ligger inom utredningsområdet och L1936:5743 ligger 190 meter sydsydöst om UO.

2012 genomförde Västernorrlands museum en särskild arkeologisk utredning av Tvärbäcksmýran och förundersökning av L1936:3776. Vid detta projekt tillkom två fornlämningar (L1936:1628 och L1934:1629) vilka båda var boplatser, och en ÖKL återregistrerades (L1936:5743, tjärndal) samt en nyregistrerades (L1934:1630).

Figur 3. Fornlämnings- och naturmiljö. UO som blå rektangel.

Topografi och naturlandskap

Utredningsområdet (uo) är ett sammanhängande fält på 0,07 km² som ligger på mellan 80-85 m.ö.h. Större delen av området är flackt med viss östlig sluttning de sista 200 m mot öst, och viss nordlig sluttning i nordöst och i sydsydöst. Hela området domineras av tallskog, med ungträd (<10 år gamla) de 140 m längst mot väst, där marken också markberetts, medan resterande 385 m i östlig riktning består av äldre tallskog där det inte markberetts. Jordmån är genomgripande sand med siltiga lager längre ner.

Figur 4. Flack skogsmark med sandig och siltig jord. Foto från nord.

Sumpskog förekommer på en yta om ungefär 7 900 m² i mitten av ytan mot dess södra gräns, nära inpå torvfältet som ligger ungefär 30 meter söder om UO (se figur 11).

Figur 5. Modern grop från skogsbruk. Foto från öst.

Figur 6. Ris kvar efter avverkning, byggherre måste röja upp inför steg 2. Foto från sydöst.

Figur 7. Ung barrskog i västra delen av UO, var det har markberetts. Foto från syd.

Områdets fornlämningsmiljö

Uo ligger mellan 80-85 m.ö.h., under högsta kustlinjen (hk), vilket betyder att området var kustbundet ungefär 6 000 BP. Uo ligger omkring 1,5 km väst om Gideälven som troligen nyttjats till fiske och som färdled under hela förhistorien. Det förekommer olika fynd från förhistorisk tid (mejsel, kniv, T-formigt redskap i skiffer samt nätsänke, flinta och klubba med skafthål) längs bägge sidor av Gideälvens stränder redan så nära som 1,4 km öst om UO (exempelvis L1936:7864 m.fl).

Det finns en fornlämnings inom UO vilket är en boplatz med L-nummer L1936:3776, som av fynden att döma (kvartsavslag och skörbränd sten) är från stenålder. Inom en kilometers radie från UO finns det tre fornlämningar varav två (L1934:1629 och L1928) är förhistoriska boplatser och en är ett fäbodsområde (L1936:5149).

Figur 8. UO ovanpå en hemmansklyvningskarta från 1857.

Det har inte gått att påvisa några historiska anläggningar vid studier av historiska kartor.

Metod

Innan fältarbetet genomfördes excerpering i form av kartstudier av befintligt kartmaterial (ekonomiska kartan, Lantmäteriets historiska kartor, jordartskartor, höjddata) samt tidigare gjorda arkeologiska undersökningar i närområdet. Kartorna studerades för att finna eventuella lämningar och lägen innan fältarbetet startade, för att kunna planera ambitionsnivån i områdets olika delar. Då området är så pass flackt och homogent vad det gäller jordmån kom ytan att bli undersökt med ungefär samma ambitionsnivå genom hela, med viss upptrappning i närheten av känd lämning.

Fältarbetet genomfördes genom att avsöka undersökningsområdet okulärt och med en jordsond. Jordsond användes för att undersöka hur jordlager ser ut under markytan vid misstanke om fornlämning. Jordsond är även ett effektivt redskap till att bedöma osäkra lämningar, spåra konstruktionsdetaljer och tolka jordartsskikten.

Den lämning som påträffades mättes in med Riksantikvarieämbetets fältapplikation Fältreg. Lämning och undersökningsområde dokumenterades och fotograferades.

Resultat

Figur 9. UO på ortofoto med lämningar.

Steg 1-utredning

Fältarbetet utfördes i form av okulär besiktning och inventering. Det nyregistrerades en övrig kulturhistorisk lämning (L2024:7609, fyndplats).

L2024:7609

I den västra delen av UO registrerades en fyndplats (L2024:7609). På fyndplatsen påträffades en skörbränd sten och ett avslag kvartsit (se figur 10).

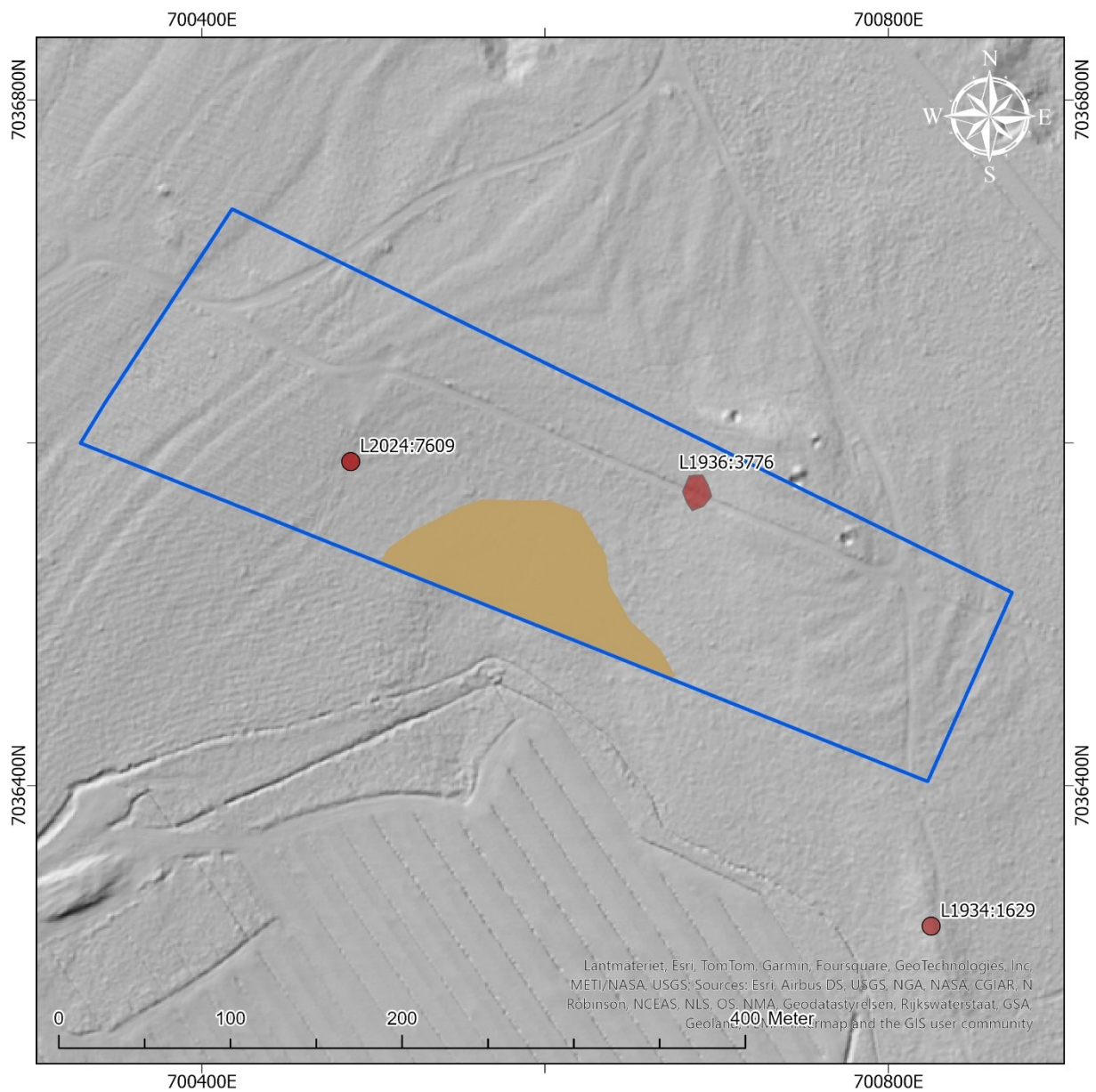

Figur 10. Skörbränd sten och kvartsitavslag, L2024:7609.

Steg 2-lägen

Då hela utredningsområdet är relativt flackt och består i sandig och siltig jord så är egentligen UO relevant för steg 2-schaktning. En högre schakttäthet rekommenderas kring boplatsen L1936:3776 och fyndplatsen L2024:7609.

En lägre schakttäthet rekommenderas inom den yta som är brunmarkerad på figur 11, då detta var en mycket våt sumpskog var det kommer vara svårt att få fram en maskin och var schakten kommer fyllas med vatten snabbt.

Figur 11. Hillshade av området. Brun figur är våt sumpskog. Gropar längs norra gräns av området, mot öst, är moderna gropar från skogsbruk (se figur 5).

Figur 12. Arbetsbild. Foto från norr.

Figur 13. Skogsmark som behöver röjas upp av byggherren. Foto från nordöst.

Figur 14. Vålgallrad skog. Foto från sydsydöst.

Figur 15. Ungskog i markberett område. Foto från syd.

Rekommendation

Västernorrlands museum rekommenderar i första hand att de planerade byggnationerna anläggs på så sätt att samtliga lämningar kan bevaras. Är detta inte möjligt rekommenderas undersökning av fornlämningarna som påverkas av exploatering, samt att ytorna som pekas ut till steg 2-utredningar undersöks vidare.

Tekniska och administrativa uppgifter

Västernorrlands museum dnr	2024/208
Länsstyrelsens dnr	431-8102-2024
Län	Västernorrland
Landskap	Ångermanland
Kommun	Örnsköldsvik
Socken	Arnäs
Fastighet	Eldsmark 7:1
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Koordinater mittpunkt	N 634 007 883 E 190 183 822
Höjd över havet	80-85 m.ö.h.
Fältarbetstid	2024-11-06
Fältpersonal	Fredrik Gustavsson och Maria Lindeberg
Rapportsammanställning	Fredrik Gustavsson
Kartering	Fältreg mobilapp

Dokumentationsmaterial i form av fotografier, mätfiler och beskrivningar förvaras på Västernorrlands museum.

Arkivhandlingar

Ärendet förvaras i arkivet på Västernorrlands museum. Ritningar förvaras i Västernorrlands museums topografiska ritningsarkiv.

I ärendet ingår förfrågan om undersökningsplan, undersökningsplan och kostnadsberäkning, beslut samt andra relevanta handlingar.

Referenser

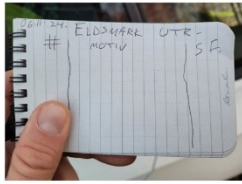
Hägerman, Britt-Marie. 2012. *Särskild arkeologisk utredning av Tvärbäcksmýran och förundersökning av Arnäs 232*. Länsmuseum Västernorrland. Härnösand.

Historisk karta

Widmark, Ol. 1857. *Hemmansklyvning, laga skifte*. Arnäs socken. Arnäs nr 315 (Gc8).

Bilaga 1. Fotolista

Bildnr	Motiv. FG mobil	Sett från
1	Projekttitel, Eldsmark.	
2	På plats.	N
3	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	NV
4	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	NV
5	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	N
6	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	N
7	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	NÖ
8	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	NÖ
9	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	SV
10	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	SV
11	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	S
12	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	S
13	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	SÖ
14	Översikt strax nordväst om mitten av UO.	SÖ
15	Arbetsfoto.	NV
16	Arbetsfoto.	NV
17	Översiktsfoto skogsarbete.	VNV
18	Översiktsfoto nordvästra slutet av UO.	ÖSÖ
19	Översiktsfoto, markberedd låg tallskog i NV.	S
20	Översiktsfoto, markberedd låg tallskog i NV.	SV
21	Översiktsfoto, markberedd låg tallskog i NV.	N
22	Översiktsfoto, markberedd låg tallskog i NV.	S
23	Översiktsfoto, markberedd låg tallskog i NV.	S
24	Översiktsfoto, markberedd låg tallskog i NV.	S
25	Timmer på marken.	SV
26	Timmer på marken.	S
27	Timmer på marken.	SV
28	Timmer på marken.	SV
29	Timmer på marken.	V
30	Timmer på marken.	V
31	Översiktsfoto sydöstra änden av UO.	N
32	Översiktsfoto sydöstra änden av UO.	S
33	Översiktsfoto sydöstra änden av UO.	V
34	Översiktsfoto sydöstra änden av UO.	Ö
35	Sond från L1936:5743 tjärdal.	
36	Sond från L1936:5743 tjärdal.	
37	Sond från L1936:5743 tjärdal.	
38	L1936:5743 tjärdal.	SV
39	L1936:5743 tjärdal.	SV

1.jpg

2.jpg

3.jpg

4.jpg

5.jpg

6.jpg

7.jpg

8.jpg

9.jpg

10.jpg

11.jpg

12.jpg

13.jpg

14.jpg

15.jpg

16.jpg

17.jpg

18.jpg

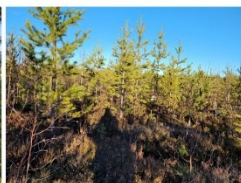
19.jpg

20.jpg

21.jpg

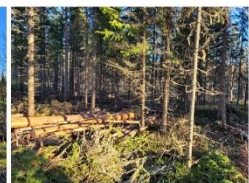
22.jpg

23.jpg

24.jpg

25.jpg

26.jpg

27.jpg

28.jpg

29.jpg

30.jpg

31.jpg

32.jpg

33.jpg

34.jpg

35.jpg

36.jpg

37.jpg

38.jpg

39.jpg

IMG_4195.jpeg

IMG_4196.jpeg

IMG_4197.jpeg

IMG_4198.jpeg

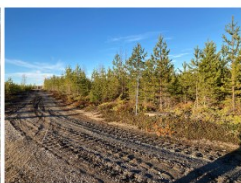
IMG_4201.jpeg

IMG_4205.jpeg

IMG_4208.jpeg

IMG_4209.jpeg

IMG_4210.jpeg

IMG_4213.jpeg

IMG_4214.jpeg

IMG_4215.jpeg

IMG_4216.jpeg

IMG_4218.jpeg

IMG_4219.jpeg

IMG_4225.jpeg

IMG_4227.jpeg

IMG_4228.jpeg

IMG_4229.jpeg